

Михайленко О.В.
кандидат педагогічних наук, доцент
доцент кафедри соціальної роботи
та освітніх і педагогічних наук
Національний університет
«Чернігівський колегіум» імені Т.Г.Шеченка
omikhailienko87@gmail.com

ІНКЛЮЗИВНЕ ОСВІТНЄ СЕРЕДОВИЩЕ: ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ

Серед останніх реформаційних положень, які торкнулися всієї системи освіти України, крім інтегрування національної освітньої системи до європейського та світового простору, особливої уваги заслуговує впровадження інклюзивного підходу до навчання і виховання дітей з особливими потребами. Особливо цінним є втілення у практику ідеї створення інклюзивного освітнього середовища у кожному освітньому закладі та впровадження інклюзивної освіти.

Освітнє середовище – це система впливів та умов формування особистості; сукупність можливостей для її розвитку, наявних в соціальному та просторово-предметному оточенні. Категорія «освітнє середовище» пов’язує розуміння освіти як сфери соціального життя, а середовища як фактору, що забезпечує освіту.

Сучасне освітнє середовище розглядається сьогодні як підсистема соціокультурного середовища, що історично склалася, і одночасно як спеціально організовані педагогічні умови, в яких здійснюється розвиток особистості кожної дитини. Дієва спів організація цих двох підсистем в освітньому закладі визначає його функціональне призначення, з точки зору наданих нею освітніх можливостей для ефективного саморозвитку членів освітнього процесу, а як результат – забезпечує ефективність та високу якість наданих нею освітніх послуг [3].

У контексті розгляду проблем інклюзивної освіти поняття середовища набуває особливої актуальності. Це пов’язано з тим, що включення дитини з ООП висуває нові вимоги до його організації.

Метою статті є визначення принципів організації інклюзивного освітнього середовища освітніх установ.

Головним принципом інклюзивної освіти є те, що не дитина має підлаштовуватися до існуючих в освітній установі умов та норм, а вся система освітньої установи, враховуючи загальне середовище, модифікується, трансформується до потреб та можливостей кожної конкретної дитини.

На думку І.Малишевської інклюзивне освітнє середовище – певна технологія інклюзивного навчання, спрямована на досягнення кінцевого результату – успішну соціалізацію дітей і молоді з особливими освітніми потребами. За її твердженням, «інклюзивне освітнє середовище ґрунтується на принципах інклюзії, враховує об'єктивні та суб'єктивні чинники ефективного розвитку особистості в межах відкритої соціально-педагогічної системи, спрямоване на досягнення чіткої мети, реалізованої змістом інклюзивного навчання дітей та молоді з ООП» [2, с.22].

Для повної характеристики інклюзивного освітнього середовища у дослідженні О. Рассказової [5] виділяються його внутрішній та зовнішній структурні елементи, об'єднані спільною метою – надання освіти всім учням (нормотиповим та з особливими потребами), створення перспектив повноцінного соціального життя для кожного вихованця. Особливість внутрішнього компонента інклюзивного середовища пролягає в його спрямованості на організацію освітнього процесу, що задовольняє потреби всіх дітей; розробку системи надання спеціальних освітніх послуг для учнів з ООП; створення позитивного клімату у внутрішньому середовищі освітнього закладу. Зовнішній компонент інклюзивного середовища, за О. Рассказовою, спрямований на створення «можливостей для застосування набутих знань, умінь та навичок, досвіду емоційно-чуттєвого ставлення до світу та творчої діяльності у реальному житті в активній просоціальній діяльності» [5].

Інклюзивне освітнє середовище, за визначенням А. Поліхроніди, – це вид освітнього середовища, що забезпечує для всіх суб'єктів освітнього процесу можливість ефективного саморозвитку, передбачає вирішення проблеми освіти

дітей з ООП за рахунок адаптації освітнього простору до потреб кожної дитини, включаючи реформування освітнього процесу, методичну гнучкість і варіативність, сприятливий психологічний клімат, перепланування навчальних приміщень так, щоб вони відповідали потребам усіх без винятку дітей і забезпечували, за можливості, повну участь дітей в освітньому процесі [4].

Отже, створення інклюзивного освітнього середовища в закладі освіти передбачає забезпечення різноспрямованих умов для навчання і всебічного розвитку дітей – як нормотипових, так і з особливими освітніми потребами. Тобто інклюзивне середовище передбачає не окрему роботу з учнями з ООП, а з усім колективом, надаючи освітні послуги і реалізуючи освітні потреби кожного вихованця. Інклюзивне освітнє середовище забезпечує реалізацію права кожної особи на освіту, що відповідає її потребам і можливостям, незалежно від регіону проживання, ступеня порушення психофізичного розвитку, здатності до засвоєння рівня освіти і типу освітньої організації.

В основі організації інклюзивного освітнього середовища у сучасних освітніх установах виступають такі принципи [1]:

1. Раннє включення до інклюзивного середовища. Це забезпечує можливість реабілітації, тобто початкового формування здібностей соціальної взаємодії.

2. Корекційна допомога. Дитина з ООП має компенсаторні можливості, важливо їх «увімкнути», спиратися на них в організації освітнього процесу. Дитина, як правило, швидко адаптується до соціального середовища, однак, вона вимагає організації підтримуючого простору та спеціального супроводу (що також виступають як умови, що враховують її особливі потреби).

3. Індивідуальна спрямованість освіти. Дитина з ООП може опановувати загальну для всіх освітню програму, що є важливою умовою її включення до життєдіяльності дитячого колективу. За потреби розробляється індивідуальний освітній маршрут залежно від особливостей, глибини дефекту та можливостей дитини. Маршрут має бути гнучким, орієнтуватися на зону найближчого

розвитку, передбачати формування мовних умінь, основних видів пізнавальної діяльності відповідно віку, розвиток соціальних навичок.

4. Командний характер роботи (міждисциплінарна команда) Фахівцям, педагогам, батькам необхідно працювати в тісній взаємодії (за командним принципом), що передбачає спільне визначення цілей та завдань діяльності щодо кожної дитини, спільний аналіз особливостей дитини, її можливостей, визначення перспектив розвитку.

5. Активність батьків, їхня відповідальність за результати розвитку дитини. Батьки є повноправними членами команди супроводу, тому їм має бути надана можливість брати активну участь в обговоренні освітнього процесу, його динаміки та корекції.

6. Пріоритет соціалізації як процесу та результату інклюзії. Головним цільовим компонентом у роботі є формування соціальних умінь дитини, оволодіння досвідом соціальних відносин. Дитина має навчитися брати активну участь у всіх видах діяльності дітей, не боятися виявляти себе, висловлювати свою думку, знайти собі друзів; розвиваючи міжособистісні стосунки, навчити інших дітей приймати себе такою, якою вона є. А це, у свою чергу, можливо за умов достатнього рівня особистісного та пізнавального розвитку дитини.

7. Розвиток позитивних міжособистісних відносин не є спонтанним процесом, але предметом спеціально організованої роботи педагогів.

8. Безпека освітнього середовища (фізична та психологічна) виступає однією з системоутворюючих характеристик ефективного інклюзивного освітнього середовища.

Психологічно безпечним середовищем можна вважати таке середовище, в якому більшість учасників позитивно ставляться до нього; демонструють високі показники індексу задоволеності взаємодією та захищеністю від психологічного насильства. Фізично безпечним вважається здоров'язберігаюче середовище, що сприяє всебічному розвитку кожної дитини з урахуванням її індивідуальних фізичних можливостей.

Формування інклюзивного освітнього середовища пов'язано з низкою психолого-педагогічних складнощів і проблем, здолати які, на наш погляд, можливо, насамперед, через розуміння та прийняття такого підходу до інтегрованої освіти, в якому інклюзивне освітнє середовище буде підтримувати розвиток та забезпечувати необхідними ресурсами учнів з ООП.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

- 1 Козуля В. Інклюзивне освітнє середовище: сутність та особливості. *Молодь і ринок*. 2020. № 5. С. 131-136. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mir_2020_5_2.
2. Малишевська І.А. Інклюзивне освітнє середовище: генеза поняття. *Особлива дитина: навчання і виховання*. 2016. №3. С. 19–26.
- 3 Позняк О. Генеза поняття «інклюзивне освітнє середовище» *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2021. № 9. С. 293-308. : URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pednauk_2021_9_29.
- 4 Поліхроніді А. Створення інклюзивного освітнього середовища в сучасних навчальних закладах. *Наука і освіта*. 2016. № 6. С. 82–85
5. Рассказова О.І. Розвиток соціальності учнів в умовах інклюзивної освіти: теорія та технологія: монографія. Харків: ФОП Шейніна О. В. 2012.
6. Тонне О. Міждисциплінарний підхід у визначенні поняття «інклюзивне освітнє середовище». *Освіта. Інноватика. Практика*. 2024. Том12. №4. С. 34-41. URL: <https://doi.org/10.31110/2616-650X-vol12i4-006>.